

הרב עזריאל אריאל

## תרו"מ מקליפות ועלים במשנתו של הגר"ש ישראל זצ"ל

### ראשי פרקים:

#### הצגת הבעיה

- א. הגדרת "מאכל" עפ"י מנהג רוב בני אדם
- ב. הגדרת "מאכל" לפי טיבו של המין
- סיכום: ההלכה לדעת הגר"ש ישראל זצ"ל

#### הצגת הבעיה

במערכת הציבורית עולה שאלה מעשית, והיא: מה אפשר לקחת להפרשה? האם אפשר להשתמש להפרשה בחלקים גרועים של הפרי או הירק (כמו: קליפות, עלים חיצוניים וכדו') או שחייבים להפריש מן החלקים הטובים שלהם?

#### א. הגדרת "מאכל" עפ"י מנהג רוב בני אדם

אפשר להפריש תרו"מ רק ממה שראוי למאכל אדם (רמב"ם תרומות פ"ב ה"א). אך בין "אוכל" ל"אינו אוכל" יש מצבי ביניים רבים, ובשאלה הזאת נחלקו הפוסקים<sup>1</sup>. דעת הגר"ש ישראל זצ"ל היא שניתן להפריש רק דבר שרוב בני אדם נוהגים לאוכלו. וכך כתב בספרו "עמוד הימיני" (מהדורה שניה עמ' רצ):

"היוצא לנו... גם מינים הנאכלים לאדם בשנים כתיקונם, כל שאינו **מאכל רוב אדם** ואינו אלא מאכל של דחק - אינו חייב בתרו"מ... ומעתה לשאלה דידן בסלק סוכר שאינו נאכל כלל לאדם בשנים כתיקון, אפילו אם יזרעו בכוונה מפורשת - בטלה דעתו אצל כל אדם, ולא מהניא מחשבתו... אין בזה שום חיוב של הפרשה מטעם זה..."

ב"עלי קטיף" התעוררה שאלה מעשית ביחס לעלים של הכרובית. הכרובית שם היא מוצר מאד יקר, וכמעט אין בו "סוג ב'". החקלאים רצו להפריש תרו"מ מן העלים החיצוניים שהרבה עקרות בית מבשלות אותם במרק, אם כי ברור היה שרק מיעוט נוהג כך. שאלה זו נחלקה אצלנו לשתיים:

- א. האם עלי הכרובית והכרובית עצמה נחשבים כעין שני מינים, כפי שנאמר בירושלמי (מעשרות פ"ד סוף ה"ה) לגבי הפרשה מקליפת הצלף על הפרי: "הקפרס (הקליפות) והתמרות (שעל גבי העלים) - מין אחד הן: מעשר מקפרס על התמרות ומן התמרות על הקפרס. אבל לא מהן על האביונות (הפרי עצמו) ומן האביונות עליהן."

1. עי' בחוברת "הפרשת תרו"מ במערכת הציבורית" (פרק יא סעי' 1).

ומכאן יש ללמוד, לכאורה, שאין אפשרות להפריש מחלק אחד של הפרי על חלק אחר, למרות ששניהם נאכלים.<sup>2</sup>

ב. האם יש לחשוש לכך שעלי הכרובית אינם משמשים למאכל אצל רוב בני אדם, והראיה - שמשווקים אותם רק כשהם צמודים לכרובית עצמה ולא כמאכל בפני עצמו?

כדרכנו, הפנינו את השאלה במכתב אל מרן זצ"ל, וכך ענה לנו:

"ב"ה ט"ז שבט תשנ"ה. זשת"י.

שלום וברכה וכל טוב!

למכתבך מיום ה' שבט דנא.

נ"ל שכל שצומח מהוה חלקים שונים, אינו יכול להחשב מיני שונים. ההבדל שנאמר בנוגע לחלקים שונים של הצלף, בעיקרו פרי נקטינן כר' עקיבא שרק האביונות הם החייבים<sup>3</sup>. אם בכל זאת אוכלים האחרים - אין ההפרשה בזה רק חומרא<sup>4</sup>, ובעצם אין בהם חיוב הפרשה. ואשר ע"כ, ההפרשה אינה הופכת אותם לפרי, וע"כ אין להפריש מהם על מה שהוא פרי בעיקרו, וכן להפריש מהפרי עליו<sup>5</sup>.

ובאשר לכרובית, דומני שרוב רובו של הציבור אינו משתמש אלא בצמח העיקרי, שהוא החלק הפרחי. ואשר ע"כ אין אפשרות להפריש מהעלים שלו עליו. אך אם מתברר שרובו של הציבור אכן אוכל הכל - יש לראות הכל כמין אחד, וגם לענין ההפרשה.

בברכה

ש. ישראל.י."

והדברים מתאימים לנאמר ב"עמוד הימיני", ללכת אחר מנהג רוב בני אדם.

## ב. הגדרת "מאכל" לפי טיבו של המין

לפני ארבע שנים כתב הרב שמעון בירן הי"ד מכתב בנושא זה אל מרן זצ"ל, ושאל אותו על דינם של פירות שונים שרוב בני אדם אינם אוכלים אותם למרות שמצד טעמם הם ראויים לאכילה בשופי<sup>6</sup>. הרב בירן דן בשאלה זו בהשוואה לדינם

2. כ"כ הגר"ז מינצברג זצ"ל (שור"ת שארית ישראל יו"ד סי' סה).

3. מעשרות (פ"ד מ"ו); ברכות (לו ע"ב). וכן פסקו הרמב"ם (תרומות פ"ב ה"ד, מע"ש פ"י ה"ג) הגר"א (יו"ד סי' רצג ס"ק יא), דלא כפסק השו"ע (שם סעי' ג). לעומת זאת, בהל' ברכות (או"ח סי' רב סעי' ו) פוסק השו"ע שעל האביונות מברכים בפה"ע ועל הקפריסין מברכים בפה"א.

4. עפ"י ברכות (לו ע"ב).

5. ועי' מש"כ על כך פוסקים נוספים: הגר"פ פראנק (הר צבי זרעים ח"א סי' סט); הגר"ח ז גרוסברג (המעשר והתרומה פרק ג ס"ק לח, פרק ה ס"ק ב; קובץ "קול תורה" תשרי תשט"ו); שו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' א, ח"ב סי' טז, ח"ג סי' כא-כב).

6. מכתבו של הרב שמעון בירן הי"ד מובא בהשמטה של הסיפא. הרב בירן ערך עבודת מחקר גדולה בנושא ולא זכה להשלימה; עי' ס' תרומת שמעון עמ' 168.

של הכרשינים, שהם מאכל בהמה, ואעפ"כ גזרו עליהם חיוב תרומות ומעשרות, כדברי הרמב"ם (תרומות פ"ב ה"ב):  
 "הכרשינים, אע"פ שאינם מאכל אדם, הואיל ואוכלים אותן בשני רעבון - חייבים בתרומה ומעשרות".

וכך כתב הרב בירן במכתב מיום י"ז סיון תשנ"א.  
 "בענין הגדרת "מאכל" לחיוב תרומות ומעשרות.  
 כת"ר כתב בספרו עמוד הימיני (עמ' רצ) בענין סוגית כרשינים ומאכל הנאכל על ידי הדחק, והסיק שדין כרשינים הוא גזירה פרטית, ו"כל שאינו מאכל רוב אדם ואינו אלא מאכל של דחק אינו חייב בתרו"מ" וכו'.  
 ברצוני לברר יותר את ההגדרה הזאת. **מהו הדין בפרי הראוי בלא שום בעיה לאכילה, אך איננו נאכל על ידי רוב בני אדם מסיבות חיצוניות**, כגון: בשל כך שישנם פירות טעימים יותר (כחרוב ואתרוג בימינו), בשל צבעו המוזר (כמו גזר חיור), בשל גודלו (כמו אפרסק קטן, או בטטה גדולה מאד) או בשל כך שלא מוכר מספיק בשוק (כצמח עירית - מין בצל ירוק עדין)?  
 במילים אחרות: האם הכלל שיהיה "מאכל רוב אדם" נאמר רק על פירות **שדוחק לאוכלם** (כמו: כרשינים, איזוב וכדו'), ושהדוחק לאוכלם הוא הגורם שנאכל רק על ידי מיעוט בני אדם, ואם כן כל הנ"ל חייבים בתרו"מ, (ויהיה ניתן גם להפריש מהם על פירות אחרים מסוגם); או שמא נאמר שפרי המוגדר כ"אוכל" הוא רק פרי כזה שמנהג רוב האנשים בפועל לאכלו?"

על כך ענה לו הגר"ש ישראלי זצ"ל:

"בס"ד, ד' תמוז תשנ"א, ירושלים.  
 לכבוד הרב שמעון בירן,  
 מכון התורה והארץ.  
 למכתבך מ"ז סיון שנ"ז.

המקרה של כרשינים, דומני, מגדיר במדויק את הסוג הזה שאינו חייב בתרומות ומעשרות. והוא, **כשהוא קשה לאכילה לבני אדם**, שמשום כך הוא מטבעו מיועד למאכל בהמה. ומכאן מובן, שמה שבני אדם פורשים מלאכול מפני שיש להם מאכלים יותר טעימים והרווחה יתרה - אין זה פוסל מתרומות ומעשרות. ודוגמא לדבר: שעורים, שנאמר שהוא מאכל סוסים וחמורים (פסחים ג' ע"ב ועוד), ומ"מ הרי הוא מהמינים החייבים, וזה מפני שע"י הכשרה מסויימת הרי הוא מאכל אדם. ומזה נלמד לכיוצא בו.  
 בנוגע לסלק סוכר, עי"ש באותו מאמר שנלענ"ד [שבדבר] שאין חיובו בתרומות ומעשרות כלל - לא מהני בזה גם מחשבתו, וכל ההפרשה אינה אלא בגדר חומרא וכו' וכו', עיי"ש.

בברכת התורה והארץ

ש. ישראלי."

נמצינו למדים שההגדרה יותר מורכבת ותלויה בנסיבות: אם רוב בני האדם כלל לא משתמשים במין מסויים למאכל - הוא לא מאכל. אבל אם רוב בני אדם אמנם לא משתמשים במין הזה למאכל, אבל מידי פעם, כאשר אין מאכל יותר טוב, הם משתמשים במין הזה, כגון: שעורה (בימי קדם) - אזי יחשב מין זה כמאכל אדם גמור. וודאי הוא שדבר שמצד עצמו הוא טוב למאכל, אך בני אדם אינם רגילים לאכלו מטעמי פינוק וכדו' - חייב בתרו"מ. וא"כ, ניתן יהיה להפריש אותו כתרומה על פירות המיועדים לשיווק ולאכילה.

### סיכום ההלכה לדעת הגר"ש ישראלי זצ"ל

1. אין להפריש תרו"מ ממה שאינו מאכל אדם.
2. מאכל אדם מוגדר בדרך כלל עפ"י מנהג של רוב בני אדם.
3. דבר שהוא ראוי למאכל אלא שבני אדם נמנעים מלאכלו מפני שיש להם דברים טובים יותר - מוגדר כ"מאכל" אם נהוג לאכול אותו מידי פעם.